

Saturs

Ievads	☐	2
1. Situācijas raksturojums	☐	3
2. Ar cilvēku tirdzniecības apkarošanu saistītās problēmas		5
3. Tiesību akti cilvēku tirdzniecības novēršanas un apkarošanas jomā		6
4. Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana	☐	8
4.1. Cilvēku tirdzniecības upuri, to raksturojums		8
4.2. Cilvēku tirdzniecībā cietušo identificēšanas kritēriji		8
4.2.1. Cietušo iesniegumi un liecības	☐	8
4.2.2. Valsts robežas šķērsošana	☐	8
4.2.3. Nodarbinātība	☐	9
4.2.4. Personas brīvības ierobežošana		10
4.2.5. Objektīvās pazīmes	☐	10
5. Informācijas apkopošana un klasifikācija	☐	11
6. Preventīvā informācija	☐	12
6.1. Kas jāņem vērā pirms došanās darbā uz ārzemēm		12
6.2. Ieteikumi pareizai rīcībai, uzturoties ārzemēs		12
6.3. Palīdzība ārzemēs	☐	12
6.4. Ja persona kļuvusi par krāpnieciska darījuma upuri		13
6.5. Iestāžu un organizāciju saraksts	☐	13
Pielikumi	☐	14

Ievads

Šī brošūra sniedz tikai pašu būtiskāko informāciju par cilvēku tirdzniecību un paredzēta tiem policijas un robežsardzes darbiniekiem, kam ikdienā nenākas sastapties ar minēto problēmu. Brošūras veidošanā izmantota labākā Latvijas un citu valstu pieredze.

Izdevumā sniegti ieteikumi rīcībai situācijās, kad konstatēta cilvēku tirdzniecība, taču darbu vēl nav sākuši šāda rakstura lietu izmeklēšanas speciālisti.

Brošūrā ietvertās teorētiskās un praktiskās zināšanas jebkuram policijas darbiniekam ļaus uzsākt profesionālu un kvalitatīvu darbu, nodrošinot vispusīgu palīdzību cilvēku tirdzniecībā cietušajām personām.

Jāatceras, ka cilvēku tirdzniecība, it sevišķi tad, ja notikusi seksuāla izmantošana vai nelikumīga donororgānu izņemšana, bieži vien saistīta ar personu goda un cieņas aizskārumu, tāpēc pret cietušajiem jāizturas maksimāli iecienīgi. Lai varētu sodīt cilvēku tirgotājus un iespēju robežās palīdzēt cietušajiem, tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem vienmēr jārespektē pēdējo tiesības neatkarīgi no lietas faktiskajiem apstākļiem un cieši jāsadarbojas ar attiecīga profila nevalstiskajām organizācijām.

Cilvēku tirdzniecība ir ļoti dinamisks rūpals. Tās organizētāji īsteno savus noziedzīgos nodomus, veiksmīgi pielāgojoties visiem tiesībsargājošo iestāžu veiktajiem pretpasākumiem un ar nepārspējamu izdomu meklējot jaunus veidus, kā turpināt noziedzīgās darbības. Starptautiskajiem organizēto noziedznieku grupējumiem labprāt palīdz vietējo kriminālo aprindu pārstāvji, kas gādā dokumentus, transportu, slēptuves.

Tomēr daudzās valstīs cilvēku tirdzniecības sabiedriskā bīstamība netiek pienācīgi novērtēta un izpaliek pietiekami koordinēta tiesībsargājošo iestāžu sadarbība, turklāt vairumam potenciālo upuru ir vājš priekšstats par risku tikt iesaistītiem cilvēku tirdzniecībā.

Personas, kas dodas strādāt uz ārzemēm, lielākoties paļaujas uz draugu rekomendācijām, paziņu un radnieku sniegto informāciju. Diemžēl cilvēku tirdzniecības upuru liecības ļauj secināt, ka cilvēki ļoti bieži nokļūst sarežģītās situācijās, pieņemot ārzemju darba piedāvājumus tieši no pazīstamiem cilvēkiem. Šeit vietā atcerēties, ka uzticēties var vienīgi licencētām darbiekārtības firmām, no kurām var prasīt atbildību un kompensāciju, savukārt gadījuma piedāvājumi var izrādīties liktenīgi vārda visliktākajā nozīmē.

Meklējot darbu ārzemēs, lieti noder preventīva informācija un vispusīgi praktiski padomi, ko piedāvā dažādas nevalstiskas organizācijas mītnes zemē. Pieejama arī informācija par ārvalstu sabiedriskajām organizācijām, kas sniedz palīdzību cilvēku tirdzniecības upuriem.

Cilvēku tirdzniecība var būt saistīta ne tikai ar personu piegādi seksuālai izmantošanai; to var veikt arī nolūkā sagādāt nelegālu darbaspēku un donororgānus transplantācijai.

Taču visnopietnākie ir gadījumi, kad līdztekus finansiāliem zaudējumiem nodarīts arī būtisks kaitējums cietušo fiziskajai un garīgajai veselībai. Parasti šie gadījumi saistīti ar cilvēku izmantošanu seksa pakalpojumu jomā.

Kā ikvienam noziegumam, arī cilvēku tirdzniecībai piemīt sava specifika. Īpaši svarīgi respektēt cietušo tiesības uz privātās dzīves neaizskārumu, kas seksuāli ekspluatētām personām parasti ir ārkārtīgi būtiski. Tāpat jāņem vērā, ka minētā iemesla dēļ šīs personas visiem spēkiem var censties neizpaust vismaz daļu lietas patieso apstākļu.

Apzinot cilvēku tirdzniecības faktus, viens no pirmajiem tiesībsargājošo iestāžu darbinieku uzdevumiem ir radīt cietušajam pārliecību, ka uzmanības vērtā ir jebkura informācija, kas saistīta ar notikušo, un ka šo informāciju ļoti svarīgi neizpaust citām personām. Tāpat no cietušā jāuzzina, ko par notikušo zina ģimene, radnieki, draugi, kaimiņi, lai, izvērtējot atbildes, varētu izlemt, kā veikt lietas apstākļu pārbaudi un izziņas darbības.

Iztaujājot cietušo un lieciniekus, svarīgi uzdot pēc iespējas mazāk šo personu godu un cieņu aizskarošu jautājumu. Jau sākumā jāuzsver, ka visa informācija būs konfidenciāla un pieejama vienīgi tiesībsargājošo iestāžu pārstāvjiem. Noteikti jāpaskaidro, ka krimināllietas, kas saistītas ar cietušo personisko dzīvi, pēc to pieprasījuma var izskatīt slēgtā tiesas sēdē.

Ceram, ka šis izdevums palīdzēs apkarot cilvēku tirdzniecību, veicinās tiesībsargājošo institūciju darbinieku izpratni par attiecīgo problemātiku un kalpos par noderīgu uzziņas materiālu, nosakot noziegumu raksturu, aizsargājot cietušos un veicot izmeklēšanu.

1. Situācijas raksturojums

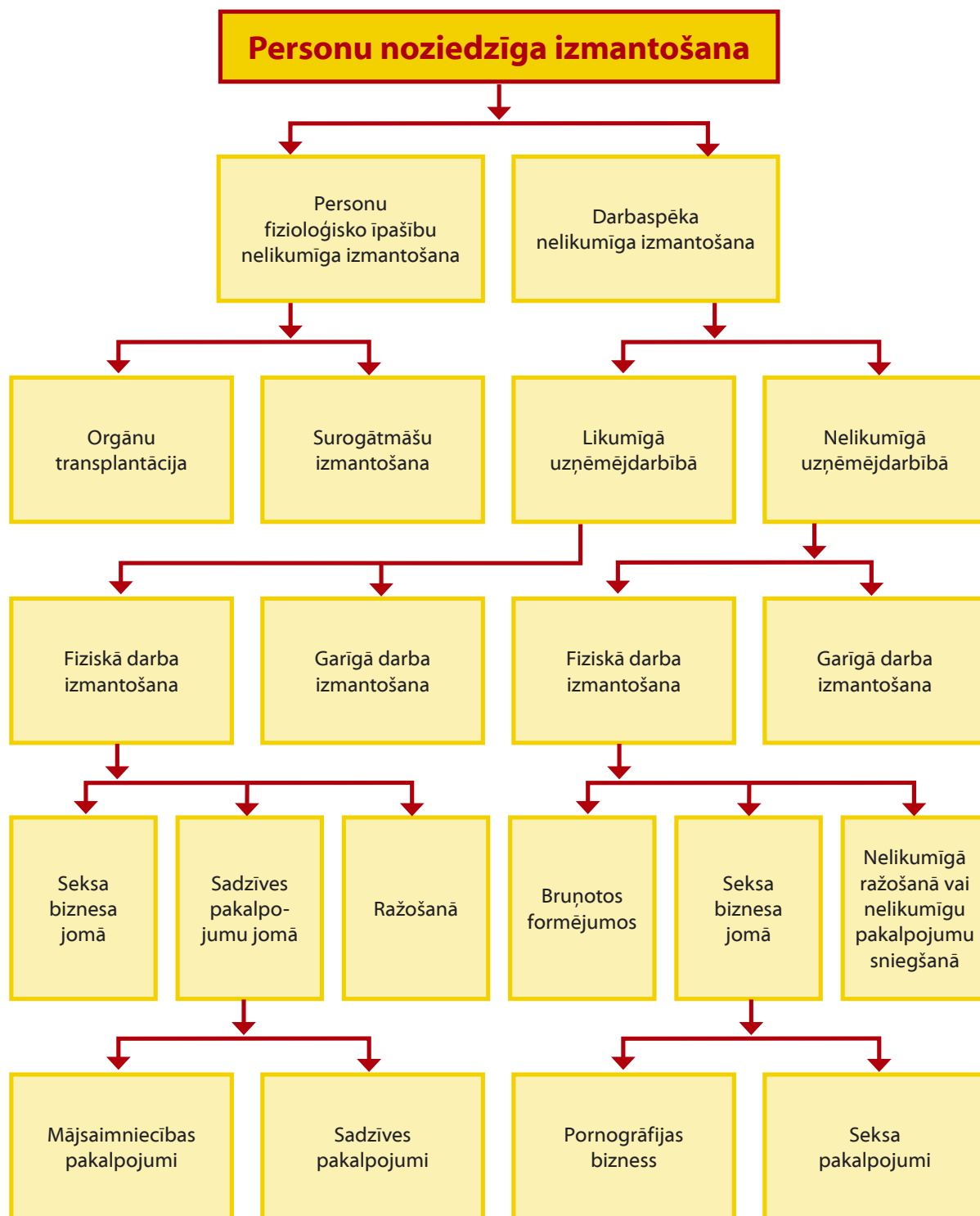
Lai ierobežotu cilvēku tirdzniecību seksuālas eksploatācijas nolūkos, Latvijas Republikā tiek veikti daudzi pasākumi:

- Notiek tiesību aktu saskaņošana ar ES un starptautiskajām prasībām.
- Ir izveidota specializēta policijas vienība.
- Tiek veicināta starptautiska sadarbība.
- Ir izveidota valsts programma cīņai pret cilvēku tirdzniecību.
- Notiek informatīvie pasākumi potenciālo upuru atturēšanai no riskantām darbībām.
- Tiek veicināta sadarbība ar nevalstiskām organizācijām.

Šie pasākumi veiksmīgi samazinājuši cilvēku tirdzniecību Palermo konvencijas izpratnē, taču radušās arī vairākas problēmas:

- Patlaban valstī vairs nav viena ļoti izteikta riska reģiona un riska grupas.
 - Pēdējo gadu laikā sievietes prostitūcijai ārzemēs vairs netiek vervētas atklāti un vervēšanas laikā vervētāji un to atbalstītāji ļoti cenšas izvairīties no vardarbības un draudiem. Vervēšana notiek, balstoties uz savstarpēja izdevīguma principu, un, ja tās laikā netiek skaidri pateikts, ka būs jānodarbojas ar prostitūciju, gadās, ka tiek apsollīts legāls darbs, taču, nokļūstot mērķa valstī, mutiskās vienošanās nosacījumi mainās un upurim piedāvā iespēju par labu samaksu labprātīgi nodarboties ar prostitūciju vai atgriezties mājās. Lai nezaudētu ieguldīto naudu vai iecerēto peļņu, sievietes bieži vien piekrīt pirmajai iespējai. Spaidu kārtā ar prostitūciju sievietes nodarbojas reti, jo tas ir neizdevīgi noziedzniekiem, kas tādējādi var nokļūt policijas redzeslokā gan ārvalstīs, gan Latvijā.
 - Raksturīgi, ka personas, kas ārvalstīs nodarbojušās ar prostitūciju, pēc atgriešanās bieži vien iesaista šajā nodarbē savas paziņas un radnieces, kuras savukārt iesaista jaunus upurus. Bijušie cilvēku tirdzniecības upuri, kas nu kļuvuši par vervētājiem, par katru iesaistīto personu parasti saņem vienreizēju atlīdzību vai noteiktus procentus no savervētās personas ienākumiem.
 - Jaunas sievietes arvien biežāk apvienojas pašas un ierodas Rietumeiropas valstīs bez vervētāju starpniecības. Tur šīs personas pašu spēkiem noirē dzīvokli, izvietoj sludinājumus internetā un sniedz klientiem visdažādākos seksa pakalpojumus. Šādās darbībās nav nozieguma sastāva, līdz ar to šo tendenci nav iespējams novērst ar represīvām metodēm, un nepieciešams nopietns un visaptverošs preventīvais darbs skolu mācību programmu ietvaros.
 - Policija ir atklājusi gadījumus, kad Latvijas pilsoņi ne vien vervē un piegādā sievietes mērķa valstu suteneriem, bet arī paši bez citu valstu pārstāvju palīdzības organizē noslēdzošo posmu, proti, izveido un organizē dzīvokļu prostitūciju ES valstīs.
 - Policijas rīcībā esošā informācija liecina, ka atšķirībā no citām valstīm organizētās noziedzības pārstāvji Latvijā cilvēku tirdzniecībā aktīvi nepiedalās. Pārsvārā tiek aizturētas ar organizēto noziedzību saistītas atsevišķas personas, taču visbiežāk – organizētās grupās apvienojušies vervētāji Latvijā un suteneri mērķa valstīs.
 - Kļūstot par cilvēku tirdzniecības upuriem, personas parasti nevēlas vērsties pēc palīdzības vietējā policijā, bet samierinās ar situāciju vai mēģina atgriezties mājās pašu spēkiem.
- Pēdējā laikā arvien biežāk tiek konstatēta par šādiem nodarījumiem aizdomās turēto un apsūdzēto ārvalstu iedzīvotāju klātbūtne. Viņi darbojas, izmantojot vietējo vervētāju palīdzību vai arī individuāli sekmīgi uzmeklējot potenciālos upurus izklaides iestādēs, ievietojot sludinājumus internetā u. tml.
- Ņemot vērā Rietumeiropas bēdīgo pieredzi, sagaidāms, ka drīz vien arī pie mums parādīsies t. s. eksotisko zemju pilsoņi, kas nodarbojas ar prostitūciju vai tiks nelegāli nodarbināti un, iespējams, nezinās nevienu no Eiropas valodām.

Labāk izprast cilvēku tirdzniecības daudzpusību un sarežģītību palīdzēs personu noziedzīgas izmantošanas variantu shēma.

2. Ar cilvēku tirdzniecības apkarošanu saistītās problēmas

Viena no galvenajām problēmām ir cilvēku tirdzniecības upuru nevēlēšanās sadarboties. Lai izvairītos no izmeklēšanas un liecību sniegšanas, cietušie bieži vien maina dzīvesvietu vai vienkārši neierodas policijā un prokuratūrā. Tam ir vairāki iemesli:

- Vervētāji un to līdzinātāji savus upurus ir iebaidījuši vai piedraudējuši izrēķināties ar šo cilvēku bērniem vai citiem ģimenes locekļiem.
 - Pierādījumu pamatu cilvēku tirdzniecības lietās parasti veido tikai cietušo liecības, jo vienošanās lielākoties notiek mutiski. Līdz ar to pretējā puse var apstrīdēt cietušo izteikumus, un ir problemātiski iegūt visus nepieciešamos pierādījumus, lai apstiprinātu cietušo teikto un atspēkotu aizdomās turēto nepatiesās liecības.
 - Cietušais baidās zaudēt stabilu ienākumu avotu.
 - Ja nopelnītā nauda nodota vervētājiem izmaksai pēc cietušās personas atgriešanās mītnes valstī, persona baidās, ka, liecinot pret noziedzniekiem, zaudēs nopelnīto.
- Prostitūcijas gadījumā cietusi persona baidās, ka tuvinieki, draugi un kaimiņi uzzinās, ar ko tā nodarbojusies ārzemēs (īpaši svarīgs faktors laukos un mazpilsētās).
- Dažkārt cilvēku tirdzniecības upuri agrāk ir nodarbojušies ar prostitūciju, tāpēc nelabprāt sadarbojas ar policiju. Viens no neliecināšanas iemesliem var būt arī pašu cietušo līdzdalība cilvēku tirdzniecībā, jo bieži vien, vēloties nopelnīt vienreizēju atlīdzību vai noteiktus procentus no savervēto izpeļņas, šādas personas pierunā nodarboties ar prostitūciju paziņas. Tādējādi tās vienlaikus kļūst gan par cilvēku tirdzniecības upuriem, gan vervētājiem.
 - Starptautisko tiesiskās palīdzības lūgumu izpildes laiks ir ļoti ilgs (vismaz pusgads un vairāk), tas apgrūtina un traucē pilnīgu, vispusīgu un objektīvu izmeklēšanu.
 - Eiropā ir zināmi gadījumi, kad persona pazūd bez vēsts un iespējamais pazušanas iemesls ir nelikumīga donororgānu ieguve. Galvenās donororgānu transplantācijas valstis ir Itālija, ASV, Izraēla un Dienvidāfrikas Republika, taču par upuri donororgānu nelegālajiem starpniekiem mūsdienās var kļūt jebkurā pasaules vietā.

3. Tiesību akti cilvēku tirdzniecības novēršanas un apkarošanas jomā

Lai iestātos Eiropas Savienībā, Latvijas Republikai nācās saskaņot tiesību aktus un veikt atbilstošas izmaiņas, izstrādājot efektīvus, izdarītajam noziegumam proporcionālus soda mehānismus, kas atturētu no potenciālas noziegumu izdarīšanas. Šobrīd Latvijas Republikas tiesību akti atbilst nepieciešamajām prasībām, un personas, kas nodarbojas ar cilvēku tirdzniecību vai to atbalsta, ir iespējams saukt pie kriminālatbildības pat tad, ja noziedzīgās darbības veiktas ar cietušo piekrišanu. Tiesību aktos ir definēti visi svarīgākie ar cilvēku tirdzniecības apkarošanu saistītie aspekti, un Latvija ir pievienojusies lielākajai daļai nozīmīgāko starptautisko dokumentu, kas regulē šo jomu.

Patlaban Latvijas tiesību akti cilvēku tirdzniecības apkarošanas jomā ir pietiekami progresīvi un pilnīgi, tie var kalpot par piemēru citām valstīm.

Krimināllikuma 154.² pants nosaka cilvēku tirdzniecības jēdzienu:

154.² pants. Cilvēku tirdzniecības jēdziens

(1) Cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkā izdarīta personu savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu vai izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās bezpalīdzības stāvokli, vai arī dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais.

(2) Nepilngadīgā vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana ekspluatācijas nolūkā atzīstama par cilvēku tirdzniecību arī tādā gadījumā, ja tā nav saistīta ar jebkuru šā panta pirmajā daļā minēto līdzekļu izmantošanu.

(3) Ekspluatācija šā panta izpratnē ir personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā, piespiešana veikt darbu vai sniegt pakalpojumus, turēšana verdzībā vai citās tai līdzīgās formās (parādu verdzība, dzimtbūšana vai personas cita veida piespiedu nodošana citas personas atkarībā), turēšana kalpībā vai arī personas audu vai orgānu nelikumīga izņemšana.

Vervēšana – iesaistīšana cilvēku tirdzniecībā, veicot savstarpējas sarunas, izmantojot trešās personas, ievietojot darba piedāvājuma sludinājumus plašsaziņas līdzekļos u. tml.

Pārvadāšana – personas pārvietošana telpā no vienas vietas uz otru (pa sauszemi, gaisu, ūdeni) ar jebkādu transportlīdzekli.

Nodošana – uz ārvalsti nogādātās personas atstāšana vai atdošana kādai citai personai, piemēram, striptīza kluba vai intīmservisa īpašniekam.

Slēpšana – ar slēpšanu jāsaprot personas turēšana tādā vietā, kur citi to neredz, nevar atrast, kā arī tādu apstākļu radīšana, lai personu nevarētu atrast.

Saņemšana – uz ārvalsti nogādātās (aizvestās) personas sagaidīšana un pieņemšana.

154.¹ pants nosaka sodus par cilvēku tirdzniecību:

154.¹ pants. Cilvēku tirdzniecība

(1) Par cilvēku tirdzniecību uz ārvalsti – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

(2) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas attiecībā uz nepilngadīgo vai ja tās izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz divpadsmit gadiem, konfiscējot mantu.

(3) Par tādām pašām darbībām, ja tās izraisījušas smagas sekas vai ja tās izdarītas attiecībā uz mazgadīgo, vai ja tās izdarījusi organizēta grupa, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no desmit līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu.

165.² pants. Nosūtīšana uz ārvalsti

Ar nosūtīšanu šā likuma 165.¹ panta izpratnē jāsaprot jebkāda rīcība, kas veicina legālu vai nelegālu izbraukšanu no valsts vai iebraukšanu valstī, tranzītu vai uzturēšanos ārvalstī.

Krimināllikuma 165.¹ pants nosaka sodus par personas nosūtīšanu uz ārvalsti seksuālai izmantošanai:

165.¹ pants. Personas nosūtīšana seksuālai izmantošanai

(1) Par personas nosūtīšanu ar tās piekrišanu uz ārvalsti seksuālai izmantošanai – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem gadiem.

(2) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas iedzīvošanās nolūkā vai attiecībā uz nepilngadīgo, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

(3) Par šā panta pirmajā vai otrajā daļā paredzētajām darbībām, ja tās izdarījusi organizēta grupa vai ja tās izdarītas attiecībā uz mazgadīgo, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no astoņiem līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu.

Jau 2000. gada 15. jūnijā stājās spēkā grozījumi Krimināllikumā, saskaņā ar kuriem tika noteikta smagāku sodu piemērošana par atsevišķiem pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību vērstiem noziedzīgiem nodarījumiem (162. pants “Pavešana netiklībā”, 164. pants “Piespiešana nodarboties ar prostitūciju” un 166. pants “Pornogrāfiska vai erotiskā rakstura materiālu ieviešanas, izgatavošanas un izplatīšanas noteikumu pārkāpšana”), kuri cieši saistīti ar cilvēku tirdzniecību.

2004. gadā Latvijas Krimināllikumā iestrādāts tiesiskais regulējums, ar kuru paredzēta iespēja arī Latvijas Republikas iekšienē izdarītos nodarījumus, kas atbilst cilvēku tirdzniecības jēdzienam, uzskatīt par cilvēku tirdzniecību (grozījumi Krimināllikuma 154.¹ pantā “Cilvēku tirdzniecība”). Tāpat Krimināllikumā ieviests tiesiskais regulējums, ar kuru ārvalstniekus vai bezvalstniekus, kuriem nav pastāvīgās uzturēšanās atļaujas Latvijā un kuri izdarījuši citas valsts teritorijā noziegumus, kas vērsti pret Latvijas Republikas vai tās iedzīvotāju interesēm, var saukt pie atbildības saskaņā ar Krimināllikumu, ja tie izdarījuši smagus vai sevišķi smagus noziegumus (grozījumi Krimināllikuma 4. panta trešajā daļā). Par personas nosūtīšanu seksuālai izmantošanai Krimināllikumā noteikts brīvības atņemšanas sods uz ievērojamu laiku, tādējādi atzīstot to par smagu noziegumu. Nodrošinātas arī tiesības uz speciālo procesuālo aizsardzību cilvēku tirdzniecībā cietušajiem, lieciniekiem, aizdomās turētajiem, apsūdzētajiem, tiesājamajiem, notiesātajiem (grozījumi Krimināllikuma 165.¹ panta pirmajā daļā “Par personu nosūtīšanu seksuālai izmantošanai”).

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā tika veikti grozījumi, nosakot, ka valsts nodrošina cilvēku tirdzniecības upuru (Krimināllikuma 154.¹ panta izpratnē) sociālo rehabilitāciju. Saskaņā ar Pārejas noteikumiem minētā norma stājās spēkā ar 2006. gadu.

Saskaņā ar likuma “Par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu” 4. pantu par noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem tiek atzīti finanšu līdzekļi un cita manta, kas tieši vai netieši iegūta Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas rezultātā, t. sk. arī cilvēku tirdzniecības un personu nosūtīšanas seksuālai izmantošanai rezultātā. Minētajā likumā ir noteikti finanšu un kapitāla tirgus dalībnieku, izložu un azartspēļu organizētāju un uzturētāju, uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību), kas nodarbojas ar valūtas maiņu, fizisko un juridisko personu, kuras veic ar finanšu darījumiem saistītu profesionālo darbību, un to uzraudzības un kontroles institūciju pienākumi un tiesības noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā.

Saskaņā ar Imigrācijas likuma 23. panta trešo daļu, ja ārzemnieks, kurš cietis cilvēku tirdzniecības rezultātā, piekrit liecināt pret cilvēku tirgotājiem kriminālprocesa laikā, tad Latvijas Republikas iekšlietu ministrs īpašos gadījumos ir tiesīgs piešķirt ārzemniekam termiņuzturēšanās atļauju, ja tas atbilst starptautiskajām tiesību normām, Latvijas valsts interesēm vai ir saistīts ar humāniem apsvērumiem. Uzturēšanās termiņu šajos gadījumos nosaka iekšlietu ministrs.

Saskaņā ar Latvijas Kriminālprocesa likuma prasībām tiesības uz speciālo procesuālo aizsardzību ir cietušajam, lieciniekam un citām personām, kuras liecina vai liecinājušas kriminālprocesā par smagiem vai sevišķi smagiem noziegumiem, kā arī personām, kuru apdraudējums var ietekmēt apdraudētās personas dzīvību, veselību un citas likumiskās intereses. Speciālo procesuālo aizsardzību piemēro un realizē saskaņā ar Latvijas Kriminālprocesa likuma 299.–311. panta prasībām.

4. Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana

Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana ir viens no sarežģītākajiem uzdevumiem. Īpaši sarežģīti identificēt cilvēku tirdzniecības upurus, kas šķērso valsti tranzītā, jo bieži vien šie cilvēki nemaz nezina, kas tos sagaida, ceļojumam beidzoties. Identificēšanu vēl grūtāku dara tas, ka cilvēku tirdzniecības upurus ar organizatoriem bieži vien iepazīstina paziņas vai radnieki, līdz ar to starp upuriem un to pavadoniem nereti veidojas noturīgas saites, it sevišķi, ja upuri labprātīgi piekrituši pelnīt naudu ar seksa pakalpojumiem. Arī pavadītāji ne vienmēr ir informēti par savu pavadāmo tālāko likteni.

Saprotamu iemeslu dēļ cilvēku tirdzniecībā, nelegālas imigrācijas organizēšanā un citās noziedzīgās nodarbēs iesaistītās personas visas savas darbības cenšas slēpt.

4.1. Cilvēku tirdzniecības upuri, to raksturojums

Cilvēku tirdzniecības galvenā riska grupa ir jaunas sievietes un vīrieši 18–25 gadu vecumā. Īpaši apdraudētās kategorijas ir šādas:

- Personas ar vidējo vai sākumizglītību.
- Bezdarbnieki un darba meklētāji.
- Personas, kurām izglītības iegūšanai vai turpināšanai nepietiek līdzekļu.
- Vientuļās mātes.
- Bāreņi un ielu bērni.
- Bērni, kas atstāti bez uzraudzības, vecākiem dodoties peļņā ārzemēs.
- Personas ar zemu motivācijas līmeni.

Lai atvieglotu un padarītu efektīvāku darbu, policistiem, kuri saskaras ar cilvēku tirdzniecību un tajā cietušajām personām, tās būtu lietderīgi klasificēt arī pēc apzināšanas veida. Proti:

- Cilvēku tirdzniecībā cietušas personas, kuras pašas meklē palīdzību policijā.
- Cilvēku tirdzniecībā cietušas personas, kuras policija apzinājusi, veicot ikdienas darbu vai reidu laikā.
- Cilvēku tirdzniecībā cietušas personas, kuras policija apzinājusi, veicot ar cilvēku tirdzniecības apkarošanu saistītus pasākumus.
- Cilvēku tirdzniecībā cietušas personas, par kurām policija uzzinājusi no trešajām personām.

Cietušās personas var klasificēt arī pēc šādiem kritērijiem:

- Personas, kas atsakās no jebkādas sadarbības ar policiju.
- Personas, kas gatavas sniegt informāciju, taču kategoriski atsakās to noformēt procesuāli.
- Personas, kas gatavas sadarboties ar policiju un liecināt tiesā.

Nepieciešamie pasākumi jāizvēlas, ņemot vērā veidu, kādā policija uzzinājusi par cilvēku tirdzniecībā cietušajiem, un to, kāda ir šo personu izturēšanās.

4.2. Cilvēku tirdzniecībā cietušo identificēšanas kritēriji

Par to, ka persona cietusi cilvēku tirdzniecībā, var liecināt vairākas pazīmes. Taču jāņem vērā, ka dažkārt pat vairāku 4.2.2. sadaļā minēto pazīmju kopuma esamība var nebūt saistīta ar cilvēku tirdzniecību. Šīs pazīmes tomēr var kalpot par pamatu tālākai apstākļu pārbaudei.

4.2.1. Cietušo iesniegumi un liecības

Iesniegumi un liecības ievērojami atvieglo cietušo identificēšanu.

4.2.2. Valsts robežas šķērsošana

Valsts robežas kontrole ir Valsts robežsardzes kompetencē, un attiecīgā tematika galvenokārt aktuāla robežsardzes darbiniekiem, taču tālāk sniegtais pazīmju uzskaitījums aizdomu gadījumā var būt noderīgs arī policijas darbiniekiem.

Aizdomīgās pazīmes ir šādas:

- Persona šķērso valsts robežu vai uzturas valstī nelegāli.
- Personas dokumenti ir viltoti.
- Personas pase vai citi nepieciešamie ceļošanas dokumenti atrodas pie kādas citas personas.
- Persona nezina svešvalodas, tomēr ir ilgstoši uzturējies vai gatavojas ilgstoši uzturēties valstī, vai dodas uz kādu citu ES valsti.
- Persona nezina savas viesnīcas, draugu vai darbavietas adresi.
- Persona nezina sava darba devēja vārdu.
- Braucieni, vīzu un citus nepieciešamos dokumentus ir noorganizējusi kāda cita persona.
- Kāda persona regulāri noformē vīzas citām personām.
- Viena un tā pati persona uzkrītoši bieži lūdz izsniegt vīzu saņemšanai nepieciešamos ielūgumus.
- Pie personas atrod dažādu starpnieku vai citu noziedznieku kontaktinformāciju.
- Pastāv pazīmes, kas liecina par personas saistību ar cilvēku tirdzniecības upuriem.
- Persona sava šķietamā "tulka", "pavadītāja" vai "drauga" klātbūtnē izturas nemierīgi.
- Bērns neceļo kopā ar vecākiem vai radniekiem.
- Vienam bērnam varētu būt rezervētas vairākas biļetes.

Robežsardzes darbiniekiem jāpievērš uzmanība nepilngadīgajiem, kas ceļo kopā ar cilvēkiem, kuri nav to vecāki vai radnieki. Jācenšas arī pietiekamā mērā sadarboties ar transporta pakalpojumu uzņēmumiem, nodrošinot, ka tie ziņo par šādiem ceļotājiem. Jāņem vērā arī tas, ka ir bijuši gadījumi, kad par bērna tirdzniecību var tikt turēti aizdomās tā vecāki.

4.2.3. Nodarbinātība

Ārvalstnieku nelegālas nodarbinātības nepieļaušana ietilpst ne tikai Valsts robežsardzes Imigrācijas dienesta, bet arī policijas kompetencē. Šobrīd, kad vairākās tautsaimniecības nozarēs pietrūkst darbaspēka, tas tiek un vēl lielākos apjomos tiks ievests no trešajām valstīm, kas neietilpst ES.

Lai ES pilsonis varētu strādāt Latvijā, viņam jānoformē termiņuzturēšanās atļauja. Savukārt trešo valstu pilsoņiem jānoformē arī darba atļauja. Tikai ar vīzu nedrīkst strādāt algotu darbu. Lai arī atļauju noformēšana ir diezgan vienkārša un neprasa lielus līdzekļus, daži darba devēji pieaugot darba spēka izmaksām var ļauties vilinājumam nemaksāt nodokļus un nodevas un izmantot nelegālo darbaspēku, par spīti bargajiem sodiem. Līdz ar pieaugošo darbaspēka importu policijas loma ārvalstnieku nelegālas nodarbinātības novēršanā noteikti palielināsies.

Gadījumos, kad konstatēta ārvalstnieku nelikumīga nodarbinātība, attiecīgā informācija jānodod Valsts robežsardzes Imigrācijas dienestam vai tuvākajam Valsts robežsardzes operatīvajam dežurantam.

Jāatceras, ka tad, ja ārvalstnieki vērsas policijā ar iesniegumu par ceļošanas dokumenta nozaudēšanas faktu, nekavējoties jāinformē Valsts robežsardzes operatīvā dežūrdaļa, lai nepieļautu ārvalstnieku nelegālu uzturēšanos valstī.

Tālāk sniegtās pazīmes attiecas uz gadījumiem, kad trešo valstu pilsoņi ar juridiski pareizi noformētiem dokumentiem tiek nodarbināti, pārkāpjot likumu, līdz ar to var tikt uzskatīti par cilvēku tirdzniecības upuriem.

- Persona izturas nedroši vai nevēlas stāstīt par situāciju darbavietā.
- Persona ir bijusi spiesta maksāt nesamērīgu summu par iespēju strādāt Latvijā vai kādā citā ES dalībvalstī.
- Personai ir sniegta nepatiesa informācija par veicamā darba apstākļiem un samaksu.
- Personas darba apstākļi ir slikti, konstatēti nopietni trūkumi darba drošības noteikumu ievērošanā.
- Personai nav iespēju ietekmēt savus darba apstākļus vai darbadienas garumu, kas var pārsniegt normatīvajos aktos noteikto.
- Persona visu laiku maina darbavietu.
- Personai tiek maksāta minimālā alga, vai tā tiek maksāta, izvairoties no nodokļiem, vai pārskaitīta tieši uz personas izcelsmes zemi.
- Īpašnieks/pārvaldnieks/uzraugs daļu no ienākumiem iekasē kādas trešās personas labā.
- Personai ik dienu (nedēļu, mēnesi) jānopelna noteikta naudas summa; pretējā gadījumā rodas parāds ar pieaugošiem soda procentiem, ko nav iespējams nomaksāt.
- Personai ir nepamatoti un neproporcionāli lieli, turklāt bieži vien nenomaksājami parādi īpašniekam vai trešajām personām par starpniecību iekārtošanā, ceļa izdevumiem, pārtiku, apģērbu, mitekli (parādu verdzībai

pielīdzināma situācija). Bieži vien persona nav tiesīga izlemt, kā tērēt ienākumus, un pati nedrīkst izvēlēties pārtiku un apģērbu, jo pirkumus veic kāds cits. Nereti sievietes ar saņemto atlīdzību drīkst rīkoties tikai pēc parādu nomaksas vai darba termiņa beigām.

- Personai, kas strādā neatkarīgi, nav iespējams piekļūt nopelnītajai naudai vai ar to brīvi rīkoties.
- Persona ir atkarīga no darba devēja ģimenes, radniecības, darba, īres attiecību vai parādsaistību dēļ.
- Persona strādā kādas citas personas pakļautībā (piespiedu darbs).
- Personas pārvietošanās brīvība ir ierobežota (piem., tā tiek ieslēgta darba vai atpūtas telpās).
- Personai jāatmaksā darba devējam ievērojama gūto ienākumu daļa.
- Personas ģimenes locekļu vai radnieku ekonomiskā situācija ir tik slikta, ka šie cilvēki praktiski ir atkarīgi no tās ienākumiem.
- Tiek izteikti draudi personas ģimenes locekļiem vai radniekiem tās izcelsmes zemē.

4.2.4. Personas brīvības ierobežošana

Lai arī mūsdienās visefektīvākais cilvēku tirdzniecības upuru piesaistes veids ir sniegtā iespēja nopelnīt naudu, vēl arvien pastāv varbūtība, ka šīs personas tiek kontrolētas ar vardarbīgām metodēm. Proti:

- Persona nedrīkst patstāvīgi pārvietoties ārpus tās pastāvīgās uzturēšanās vietas. Ja persona apmeklē medicīnas iestādes vai valsts institūcijas, to pavada kāda cita persona, kas uzdodas par tulku, draugu, pavadoni.
- Persona tiek nepārtraukti kontrolēta.
- Personai visu diennakti jāuzturas darbavietā vai dzīvoklī.
- Persona pēc brīvas gribas nevar pamest darbavietu.
- Persona dzīvo darbavietā.
- Personas dzīves apstākļi ir slikti.

4.2.5. Objektīvās pazīmes

Šī pazīmju grupa palīdz identificēt cilvēku tirdzniecības upurus, izmantojot to vizuālo un psiholoģisko stāvokli.

Cietušās personas stāvoklis:

- Cietušajai personai nav savas pasas.
- Cietušajai personai nav savu finanšu.
- Cietusī persona nezina svešvalodas.

Vizuālā informācija:

- Uz cietušās personas ķermeņa redzamas fiziskas iedarbības pēdas.
- Cietusī persona ir nekopta, nomocīta.

Saskarsmes informācija:

- Cietusī persona neizsakās brīvi un mēģina izmantot iepriekš sagatavotas atbildes vai citu priekšā teikto.
- Cietusī persona mēģina aizbēgt.
- Cietusī persona ir atturīga saskarsmē ar citiem darbiniekiem.
- Cietusī persona ir nervoza.
- Cietusī persona ir ļoti jūtīga.
- Cietusī persona ir iebaidīta.

Cietušās personas, kuras tikko uzsākušas darbu, suteneri/saimnieki ļoti bieži cenšas piesaistīt, pērkot apģērbu, pārtiku, apmaksājot dzīvesvietu. Pēc tam tiek paziņots par parādu summu, kas pārsniedz vidējo mēneša izpeļņu. Līdz ar to cietušās personas ir spiestas veikt darbu bez ierunām un iespējas atteikt nevēlamam klientam, un tām nākas pakļauties saimnieka norādījumiem, kas pakāpeniski pārtop neapspriežamās pavēlēs. Nepakļāvīgākajiem var tikt piemēroti citi iebiedēšanas veidi, piem., var tikt izmantoti tādi izteikumi kā "man ir sakari ar mafiju", "man ir sakari ar policiju", "aizsūtīšu tavas fotogrāfijas vecākiem, vīram, bērniem, lai zina, ar kādu auklītes darbu tu te nodarbojies".

Tiek izmantoti arī reāli iebiedēšanas veidi, piemēram, fiziska vardarbība pret cietušo vai kādu citu personu. Nereti pietiek ar draudiem piekaut, sakropļot seju vai atsūtīt kādu ar HIV vai veneriskām slimībām inficētu izvarotāju.

Jaunām sievietēm, kurām nav dzīves pieredzes, ar šādiem draudiem pilnīgi pietiek, un tās paklausīgi pilda saimnieka un klientu norādījumus.

5. Informācijas apkopošana un klasifikācija

Gadījumos, kad noskaidrots, ka persona Latvijā vai kādā citā valstī kļuvusi par cilvēku tirdzniecības upuri, jāreaģē nekavējoties. Taču, protams, jāzina, kāda informācija šādās reizēs nepieciešama. Lai nepieļautu informācijas noplūdi un nodrošinātu personas datu aizsardzību, informācijas sniedzējs nosūtāmajai informācijai var noteikt dažādus ierobežojumus, piemēram, noteikt valsti, kurai ziņas nedrīkst nodot līdz tālākam rīkojumam. Starptautiskā informācijas apmaiņa notiek ar Interpol un Eiropol biroju starpniecību.

Sniedzot informāciju, jānorāda:

- 1** nozieguma veids (piem., cilvēku tirdzniecība seksuālai izmantošanai vai donororgānu izņemšanai, nelikumīga nodarbinātība u. tml.);
- 2** valsts un precīza notikuma vieta;
- 3** personas dati (ziņas par sodāmību, citi personu raksturojoši dati);
- 4** pārvietošanās līdzekļi, veidi, maršruti;
- 5** ar lietu saistītās adreses;
- 6** citi ar lietu saistītie kontaktdati (tāl. numuri, e-pasta adreses utt.);
- 7** personu apliecinošu dokumentu dati;
- 8** finansiāla rakstura dati (ziņas par kontiem utt.);
- 9** modus operandi (nozieguma izdarīšanas apraksts, veids, paņēmieni);
- 10** pārējie operatīvie dati (koncentrēts izklāsts brīvā formā);
- 11** ziņu avoti (piem., cietusī persona, liecinieki, radinieki; kontaktēšanās veids ar minētajiem).

6. Preventīvā informācija

Lai nepieļautu, ka personas kļūst par krāpniecisku darbību vai pat cilvēku tirdzniecības upuriem, ikvienam policijas darbiniekam jāspēj sniegt minimālo preventīvo informāciju, kas pasargātu personas no riska situācijām ārvalstīs.

6.1. Kas jāņem vērā pirms došanās darbā uz ārzemēm

- Nepieciešams uzmanīgi pārbaudīt darba piedāvājumu. Līdzās ticamiem darba sludinājumiem mēdz būt arī tādi, kuru mērķis ir neskaids un vēlāk var radīt problēmas.
 - Iekārtot darbā Latvijā un ārzemēs var tikai licencētas darbiekārtotāšanas firmas. To, vai firmai ir licence, telefoniski vai klātienē var uzzināt Nodarbinātības valsts aģentūrā.
 - Nedrīkst piekrist piedāvājumiem, ko izsaka nepazīstami cilvēki uz ielas vai kur citur.
 - Nekādā ziņā nedrīkst pieņemt darba piedāvājumus, pamatojoties tikai uz mutisku vienošanos.
 - Jāpieprasa pēc iespējas detalizētāks un visiem lietvedības noteikumiem atbilstošs darba līgums, kurā atrunāta darba samaksa, darba un dzīves apstākļi, darba un atpūtas laiks utt. Līgums jānoformē tajā valodā, kuru darba ņēmējs labi pārzina.
 - Pirms līguma parakstīšanas rūpīgi jāiepazīstas ar tā saturu. Ja rodas šaubas, līgumu vēlams parādīt juristam.
 - Jāsazinās ar attiecīgās valsts vēstniecību Latvijā un jānoskaidro, kādas ir nepieciešamās formalitātes, lai ārzemnieks varētu šajā valstī strādāt. Dažās ES valstīs pastāv darba tirgus ierobežojumi.
 - Jānoskaidro Latvijas vēstniecības adrese un tālruni valstī, uz kuru paredzēts doties.
 - Vismaz elementārā līmenī jāapgūst attiecīgās valsts valoda vai angļu valoda. Sliktākajā gadījumā jāsaņem papīra lapa ar norādi par mītnes valsti un to, ka nepieciešama palīdzība.
- Iemaksājot naudu par iekārtošanu darbā, no darbiekārtotāšanas firmas obligāti jāpieprasa kvīts.
- Par darbu ārzemēs jāinformē tuvinieki, kuru rīcībā jābūt precīzai uzturēšanās vietas adresei un visai informācijai par darba devēju.
 - Mājās jāatstāj pases kopija un nesen uzņemta fotogrāfija; vismaz viena pases kopija jāpaņem līdzī gadījumam, ja pase pazūd vai kāds to atņem.
 - Jāvienojas ar tuviniekiem, kad un kādā veidā tie saņems ziņas par darba gaitām ārzemēs.
 - Noteikti jāņem līdzi vismaz tik daudz naudas, lai pietiktu atpakaļceļam.
 - Dodoties uz ārzemēm, obligāti jānoformē visas nepieciešamās apdrošināšanas polises, tajā skaitā dzīvības un veselības apdrošināšana un apdrošināšana nelaimes gadījumiem.

6.2. Ieteikumi pareizai rīcībai, uzturoties ārzemēs

- Nekādā ziņā nedrīkst atdot pasi citām personām, izņemot gadījumus, kad to pieprasa amatpersonas.
- Nekavējoties jāziņo policijai vai Latvijas vēstniecībai attiecīgajā valstī, ja nozagta pase vai persona nokļuvusi sarežģītā situācijā.
- Ja uzturēšanās apstākļi atšķiras no darba līgumā norādītajiem, jāsaazinās ar darbiekārtotāšanas aģentūru vai personu, kura iekārtojusi darbā. Nekavējoties jāpieprasa apstākļu uzlabošana. Ja situācija nemainās, darba ņēmējam ir tiesības lauzt līgumu.
- Strādājot ārzemēs, jācenšas nevienam nepalikt parādā.
- Regulāri jāinformē tuvinieki par pārmaiņām, kas saistītas ar darbu un dzīvesvietu.

6.3. Palīdzība ārzemēs

Ja tiek apdraudētas personas tiesības vai pat dzīvība, nekavējoties jāmeklē tuvākās vietējās policijas palīdzība, turklāt nekādā ziņā nevajag riskēt, cenšoties paglābt mantas, dokumentus vai naudu. Eiropā palīdzību bieži vien var saņemt arī baznīcās vai nevalstiskās organizācijās.

Latvijas Republikas vēstniecības un konsulāti nodrošina atbalstu, izsniedzot atgriešanās apliecības, palīdz sazināties ar vietējo policiju, imigrācijas dienestu, nevalstiskajām organizācijām. Ar to starpniecību iespējams sazināties ar radniekiem, draugiem vai paziņām Latvijā, lai tie iemaksātu Latvijas Ārlietu ministrijas Konsulārajā departamentā nepieciešamo naudas summu. Šo summu izsniegs vēstniecībā vai konsulātā, kurā persona vērsusies pēc palīdzības.

Var izmantot arī Latvijas Krājbankā un Latvijas pastā pieejamos "Western Union" pakalpojumus, kas 15 minūšu laikā nodrošina naudas pārvedumus.

6.4. Ja persona kļuvusi par krāpnieciska darījuma upuri

- persona ir apkrāpta un ārzemēs darbu nav ieguvusi, tā var doties uz jebkuru policijas nodaļu Latvijā, līdz ņemot dokumentus, kas apliecina iesaistīto pušu saistības (līgumus, darījuma čekus u. tml.). Personai jāuzraksta iesniegums par lietas ierosināšanu. Pēc tam policija gādā par notikušā izmeklēšanu.
- Nelicencēta firma ar darbiekārtošanas pakalpojumiem nodarboties nedrīkst. Pieķerot firmu šādā pārkāpumā, policija to administratīvi soda. Ja gada laikā firma pārkāpumu pieļauj atkārtoti, policija ierosina krimināllietu, un firmas atbildīgajai personai draud cietumsods uz laiku līdz pat diviem gadiem vai sabiedriskie darbi.
- Tiesas ceļā zaudējumu atlīdzību var piedzīt gan no licencētām, gan nelicencētām firmām, kas pārkāpušas prasītāja tiesības; tam par pamatu kalpo policijas konstatētie pārkāpumi un prasītāja iesniegtie dokumenti. Tas, vai spriedums būs labvēlīgs prasītājam, atkarīgs no līgumiem, kas noslēgti; jāņem vērā, ka līgumi var būt sastādīti ļoti pārdomāti.
- Jāatceras, ka mutiska vienošanās vai nelicencētas firmas pakalpojumu izmantošana lielā mērā samazina iespēju, ka darba ņēmējs varētu saņemt jebkādu kompensāciju.

6.5. Iestāžu un organizāciju saraksts

Iestādes un organizācijas, kas konsultē par problēmām saistībā ar darbu ārzemēs, veic preventīvo darbu un sniedz palīdzību cilvēku tirdzniecības upuriem Latvijā:

- **Nodarbinātības valsts aģentūra (NVA)**. Atrodas Rīgā. Izsniedz uzņēmumiem licences, kas ļauj sniegt darbiekārtošanas pakalpojumus. Licence nepieciešama katrai valstij atsevišķi un tiek izsniegta uz noteiktu laiku. **Tālr. 8007700, 7021776. www.nva.lv**
- **EURES konsultanti**. Atrodas Jēzusbaznīcas ielā 11, Rīgā. **Tālr. 7210189. www.nva.lv/eures**
- **Starptautiskā Migrācijas organizācija (IOM)**. Rīko preventīvas informatīvās kampaņas, īpašu uzmanību pievēršot skolu jauniešiem un sievietēm bezdarbniecēm, konsultē par sagatavošanos darbam ārvalstīs, sniedz palīdzību cilvēku tirdzniecībā cietušām personām, veidojot individuālas rehabilitācijas programmas. Atrodas Pils ielā 21, Rīgā. **Tālr. 7503627**.
- **Ārlietu ministrijas Konsulārais departaments**. Ar departamentu var sazināties no plkst. 8.30 līdz 17.00 pa **tālr. 7016364**. Personām, kas nonākušas ekstremālos apstākļos ārzemēs, visu diennakti pieejams konsulārās palīdzības tālr. 9287398. Pa šo tālrūni var ziņot, ja ir aizdomas par vardarbību vai izmantošanu ārvalstīs.
- **Valsts policijas Organizētās noziedzības apkarošanas pārvaldes Narkotiku apkarošanas biroja 2. nodaļa cīņai ar cilvēku tirdzniecību**. Palīdz cietušajiem atgriezties Latvijā, veic cilvēku tirdzniecības organizētāju kriminālvajāšanu. Atrodas Brīvības ielā 61, Rīgā. **Tālr. 7075344, 7075334**.
- **Valsts robežsardzes Imigrācijas dienests**. Atrodas Rūdolfa ielā 5, Rīgā. Ar dienestu var sazināties no plkst. 8.30 līdz 17.00 pa **tālr. 7075616, 7075615**. Visu diennakti pieejams Valsts robežsardzes operatīvais dežurants (**tālr. 7323994**).
- **Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu pārvalde**. Nodrošina sociālās rehabilitācijas pakalpojumus personām, kas policijā atzītas par cietušām cilvēku tirdzniecībā, un personām, kas var dokumentāri apliecināt, ka cietušas ārzemēs. Atrodas Kurbada ielā 2, Rīgā. **Tālr. 7114600. www.socpp.gov.lv**
- **Resursu centrs sievietēm "Marta"**. Nevalstiska organizācija, sniedz telefonisku informāciju par darbu ārzemēs, visā Latvijā rīko seminārus par drošu darbu ārvalstīs, klātienē konsultē personas, kuras vēlas doties darbā ārpus Latvijas, nodrošina palīdzību cilvēku tirdzniecības upuriem. Atrodas Rīgā. **Tālr. 7378539, bezmaksas tālr. 8002012. www.marta.lv**
- **Dzimumu problēmu centrs "Genders"**. Sniedz informāciju par darbu ārzemēs, palīdz atgriezties Latvijā cilvēku tirdzniecības upuriem, veic to reintegrāciju. Atrodas Rīgā. **Tālr. 7315899**.
- **Latvijas Jaunatnes veselības centru padome**. Veic preventīvo darbu ar dažāda vecuma jauniešiem, izmantojot tiem piemērotu vizuālo informāciju. Atrodas Ogrē. **Tālr. 5023360**.
- **Krīzes centrs "Skalbes" Rīgā (tālr. 7222922), Talsu Sieviešu un bērnu krīžu centrs Talsos (tālr. 3291147)**, citi šāda profila centri. Sniedz palīdzību no vardarbības cietušām personām.
- **Centrs pret vardarbību "Dardedze"**. Sniedz psiholoģisku un sociālu palīdzību no vardarbības cietušiem bērniem. Atrodas Cieceres ielā 3a, Rīgā. **Tālr. 7600686**.
- **LR Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes patvēruma meklētāju izmitināšanas centrs "Mucenieki"**. Nodrošina apsargātu un drošu pajumti. Atrodas objektā "Jaunceltne 2" Rīgas rajona Ropažu pagasta Muceniekos. **Tālr. 7901127**.
- **Starptautiskais fonds "Glābšana"**. Sniedz atbalstu noziedzīgos nodarījumos cietušām personām. Fonda birojs atrodas K. Barona ielā 82a – 7, Rīgā. **Tālr. 7298322**.

Rast risinājumu dažādās situācijās palīdzēs rīcības shēmas.

Ar bultām sniegtas norādes uz institūcijām, kas nodrošina atbalstu.

